

Ijtimoiy-tarixiy, ilmiy va ommabop jurnal

SOHIBQIRON YULDUZI

Соҳибқирон юлдузи
№2 (55) 2024 yil

*"Bizkim-mulki Turon, amiri Turkistonmiz, bizkim
- millatlarning eng qadimi va eng ulug'i Turkning
bosh bo'g'inimiz!"*

Sohibqiron Amir Temur

ISBN-2181-0281

SOHIBQIRON YULDUZI

ИЖТИМОЙ-ТАРИХИЙ, ИЛМИЙ ВА ОММАБОП ЖУРНАЛ

ТАХРИР ҲАЙЪАТИ АЪЗОЛАРИ:

академик Акмал Саидов
академик Анатолий Сагдуллаев
академик Дилором Юсупова
Сирожиiddин Саййид
проф. Абдурахим Эркаев
проф. Қаҳрамон Ражабов
проф. Юлдуз Эргашева
проф. Баҳодир Эшов
филол.ф.д. Нафас Шодмонов
Тулқин Ҳайит
т.ф.д. Ғ.Мўминова
проф. Шокир Гафоров
филол.ф.д. Ҳужамурод Ҳабборов
филол.ф.д. Дамин Тўраев
т.ф.д. Акрам Ҳасанов
проф.Қамолiddин Ганиев
т.ф.и.доц. Матлуба Тўраева
т.ф.д.Фахриддин Раҳмонов
т.ф.ф.д. Раъно Тўхтаева

Бош муҳаррир:

Очил Бўриев

Намр учун масъуллар:

Равшан Тўхтамишев

Илҳом Тогаев

Саҳифаловчи:

Баҳодир Мусаев

МУАССИС:

SOHIBQIRON SHULASI M.CH.J.

Қашқадарё вилоят матбуот ва ахборот
бошқармасида 2012 йил 12 мартда
14-076 рақами билан рўйхатга олинган.
Журнал йилда 4 мартаба чоп этилади.
Журиалдан кўчирма олинганда манба
қайд этилиши шарт.

Манаилимиз:

Қарши шаҳри, Мустақиллик шоҳ кўчаси,
2-уй. Телефон: 91.466-80-32
Теришга 16.01.2024 йилда берилди.
Босишга 29.02.2024 йилда рухсат
этилди. 06.03.2024 йилда босилди.
Бичими 70x100 1/16.15,04 босма табақ.
Адади 30 нусха. Буюртма №59
Журнал «Photo Express» ишлаб чиқариш
корхонаси босмахонасида чоп этилди.

Босмахона манаили:

Қарши шаҳри Мустақиллик шоҳ кўчаси, 22-уй.

Электрон манаилимиз:

sohibqiron_jurnali@mail.ru

2024 йил №2 сон (55)

2024 йил «Ёшлар ва бизнесни
қўллаб-қувватлаш йили»

Журнал таниқли шоир, маънавият
жонкуяри (марҳум) Исмоил Тўхтамишев
ташаббуси билан ташкил этилган.
2010 йилдан чоп этилади.

Temirova Feruza. IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA QASHQADARYO XOTIN-QIZLARINING SANOAT KORXONALARIDAGI FAOLIYATI.....	149
Tilabjonova Sevinch. PEDAGOGIK AMALIYOTNI O'TKAZISHDA INTERFAOL METODLARNING AHAMIYATI.....	153
Xasanova Zulhumor. 1916 YILDA JIZZAXDA RO'Y BERGAN QO'ZG'OLON, SABAB VA OQIBATI.....	158
Xolikulov Pirnafas. TA'LIM ISLOHOTLARI: BOG'CHA TA'LIMI YANGI BOSQICHDA.....	162
Zokirova Muhabbat. YANGI MEHNAT QONUNCHILIGIDA AYOLLAR MEHNATINI HUQUQIY JIHATDAN TARTIBGA SOLISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	174
Абдуллаев Ўктам. O'ZBEKISTONDA OLIY MA'LUMOTLI PEDAGOG KADRLAR TAYYORLASH TIZIMINING YO'LGA QO'YILISHI (XX asrning 20-30 yillari).....	179
Абдуматов Алишер. O'ZBEKISTONDA OLIY MA'LUMOTLI PEDAGOG KADRLAR TAYYORLASH TIZIMINING YO'LGA QO'YILISHI (XX asrning 20-30 yillari).....	183
Бабаярлова Шахноза. BUXORO XONI ABDULLAXON II NING KARMANA SHAHRI TARIXIDA TUTGAN O'RNI.....	198
Р.Қаршиев, М.Раматов. "BOBURNOMA"DA YER YUZI SAYQALI - SAMARQAND TASNIFI.....	203
Камол Хазраткулов. HAM TABIB VA SAYYOH, HAM OLIM VA SHOIR EDI.....	208
Каримова Дилафруз. QADIMG'I XORAZM HUDUDIDAGI DASHT CHORVADOR QABILALARINING MODDIY MADANIYATI.....	216
Лола Азимова, LIRIK MISRALARDA DINIY G'OYALARNING BADIY TALQINI (XVII-XVIII ASRLAR MISOLIDA).....	223
Қаҳрамон Ражабов, O'ZBEKISTON AHOLISI MILLIY TARKIBINING XX ASRDA O'ZGARISHI HAMDA O'ZBEKLAR MIQDORI.....	227
Ramatov Murat. NAVOIY VILOYATINING TURIZM SOHASIDAGI O'ZIGA XOS YO'NALISHLARI.....	245
Сагдуллаева Фарангиз. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ ПРАКТИЧЕСКИХ ДИАГНОСТИЧЕСКИХ НАВЫКОВ СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ.....	249
Самаров Фахриддин. SURXONDARYO VILOYATIDAGI TARIXIY ME'MORIY OBIDALARNI QAYTA TIKLASH VA TA'MIRLASH JARAYONLARI.....	255
Неъматулло НАСРҮЛЛАЕВ. UBAYDULLOH IBN MAS'UD SADRUSH SHARI'ANING "TA'DILUL ULUM" ASARI HAQIDA.....	260
Сафарова Зилола. ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ БИБЛИОТЕК УЗБЕКИСТАНА В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ.....	266
Усманова Хулкар. "SALOTI MAS'UDIY"NING O'ZBEKISTON FONDLARIDAGI QO'LYOZMA VA TOSHBOSMA MANBALARI.....	274
Хонкулов Шавкатжон. O'ZBEK TEATRINI RIVOJIDA HAMZA HAKIMZODANI O'RNI.....	281
Шаринов Азизжон. MIRZO BOBUR NOMI BILAN BOG'LIQ AYRIM TOPONIMIK MA'LUMOTLAR.....	286
Шаронова Нигора. ИЗМЕНЕНИЯ В СФЕРЕ ОБЩЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ.....	296
Жумаева Шоира. ZIYORAT MAROSIMLARI VA URF ODATLARIGA GLOBAL JARAYONLAR TA'SIRI: O'ZGARISHLAR VA YANGILANISHLAR.....	301
Эгамбердиева Г.А. QASHQADARYO VILOYATIDA 2018-2019 YILLAR DOIRASIDA QABUL QILINGAN MEYORIY HUJJATLAR ASOSIDA TURIZMNI RIVOJLANISHI.....	305
Ўроқова Н.С. YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA TA'LIM ISLOHOTLARI.....	312

ZIYORAT MAROSIMLARI VA URF- ODATLARIGA GLOBAL JARAYONLAR TA'SIRI: O'ZGARISHLAR VA YANGILANISHLAR

Жумаева Шоира Бердияровна
Чирчиқ давлат педагогика университети

Калит сўзлар: Зиёратгоҳ, глобаллашув, менталитет, миллий қадрият, ислом дини, муқаддас қадамжо, Занги ота, ватанпарварлик, маданият, маросим, табиат.

Дунё миқёсида жадал суръатларда амалга ошаётган глобализацион жараёнлар инсон ва жамият ҳаётининг барча жабҳаларини қамраб олмоқда. Глобализацион жараёнлар нафақат иқтисодий жараёнларга балки маданий соҳада ҳам динамик ўзгаришларга сабаб бўлмоқда. Глобаллашув жараёнининг ҳам ижобий ҳам салбий жиҳатлари мавжуд бўлиб, жамиятда иқтисодий, савдо-сотиқ ва ишлаб чиқариш соҳаларида ривожланиш юз берса-да, иккинчи томондан миллий маданият, ўзига хослик, мустақиллик ҳамда эркинлик каби туйғулар йўқолиб, унутила бошланди. Лекин, глобаллашув жараёнида зиёрат билан боглиқ саёҳат географияси кенгайиб бормоқда.

Глобаллашувнинг деструктив оқибатлари - миллий чегаралар ва этномаданий ўзига хосликнинг "ўчирилиши", турмуш тарзининг ўзгаришига олиб келувчи типик субмаданиятнинг кенг тарқалиши, шунингдек, глобал транспорт туризм инфратузилмаларининг ривожланиши. Буларнинг барчаси минтақавий алоқаларнинг кенгайиши ва дунёнинг барча бурчакларига зиёрат қилиш имкониятини бериш билан бир қаторда, шахслараро мулоқотнинг табиатини тубдан ўзгартиради ҳамда замонавий зиёратчиларнинг руҳий ҳолатида яққол намоён бўлади. Зиёратга тижорат воситаси сифатида қараш оқибатида миллий маданият ва зиёратгоҳлар буюмга, зиёрат эса туризм бизнесининг йўналишларидан бирига айланади. Бошқа томондан, глобаллашув даврида янги авлоднинг маданиятни шакллантирувчи динларга бўлган қизиқишининг ортиши, шунингдек, цивилизацион, этник ва фуқаровий ўзликни англаш анъанасига бўлган эътибор кучайиб бормоқда [1].

Умуман олганда, замонавий глобаллашув жараёнлари кучли кетаётган бугунги кунда зиёратгоҳлар қуйидаги функцияларни бажармоқда:

1. Бирлаштирувчи. Бунда анъанавий ҳўжалик тарзи билан шуғулланувчи ва умумий эътиқодга эга аҳоли ҳафтанинг маълум кунларида зиёратгоҳда

йигилиб, турли маросимларни бажаради. Зиёратчилар турли миллат, турли жинс ва турли ёш вакилларида иборат бўлиб, улар зиёрат қилиш, ният ҳамда истакларига эришиш, дардларига шифо топиш каби зиёратгоҳ билан боглиқ қарашлар, эътиқод ва ихлос бирлаштириб туради.

2. Медиаторлик. Қадимдан зиёратгоҳлар илоҳий қудрат манбаи ҳисобланиб, инсонлар ва Худо ўртасида алоқачилик вазифасини бажарувчи сифатида талқин қилинади. Жумладан, Ислом динида Макка шаҳридаги Каъбатуллоҳ Аллоҳга энг яқин жой ҳисобланади, масжидлар эса "транслятор" вазифасини бажаради. Шу сабабли, зиёратгоҳлар ҳудудидаги масжидлар қурилишига алоҳида эътибор берилади. Масжидда ўқилган дуо мустажоб бўлади, деган халқона қарашлар замирида зиёратгоҳга ташриф буюрувчилар намоз ўқиб, ният қилишга алоҳида эътибор қаратадилар.

3. Коммуникатив. Муқаддас қадамжо ва зиёратгоҳлар диний билимларни ошириш ҳамда диний соҳага оид саволларига жавоб берадиган марказ вазифасини ҳам бажарган. Айниқса, аёлларнинг зиёратгоҳларга кўп ташриф буюришининг сабабларидан бири, аёллар ўз диний дунёқаришини ошириш учун ҳам ташриф буюриши билан боглиқ. Аёллар ўзларини қийнаётган саволларга зиёратгоҳда фалият юритувчи шайх ва имомлардан жавоб олишга ҳаракат қилади. Зангиота зиёратгоҳида радиомикрофон орқали мунтазам диний мавзулардаги маърузаларнинг бериб борилиши зиёратгоҳларнинг коммуникатив вазифасини янада кучайтиради.

4. Даволовчи. Қадимдан инсонлар қадамжо ва зиёратгоҳларнинг мазкур хусусиятидан кенг фойдаланиб келганлар. Булоқ суви, зиёратгоҳ тупроғи, тош, гор ва дарахтларнинг шифобахшлигига ихлос билан қараб, турли маросимлар бажарилган. Қадамжо ва зиёратгоҳларга даво истаб борувчилар руҳан тайёргарлик кўриб келади. Бу эса ўз навбатида, инсон психологиясига таъсир кўрсатиб, инсонда ўзига хос ишончни ҳосил қилади. Ҳозирги кунга қадар бефарзандлик касалига даво истаб, зиёратгоҳларга келадиган зиёратчилар ташкил этади. Булоқ сувларини турли касалликларга шифо сифатида истеъмол қилиш анъанавий одатлардан бири ҳисобланади. Бундан ташқари, зиёратгоҳлардаги ўзига хос биомайдон ҳам турли касалликларга даъво ҳисобланган. Оҳангарон туманидаги Парпи ота зиёратгоҳида ҳайвонларни ҳам даволаш мақсадида олиб келинган .

5. Ҳимоя қилувчи. Маҳаллий аҳоли орасида кенга тарқалган анъанага кўра, зиёратгоҳлар одамларни турли балою-офатлардан ҳимоя қилувчи, бошига иш тушганда ёрдам берувчи хусусиятга эга эканлигига ишонч кучли бўлиб, айниқса, авлиёлар билан боглиқ зиёратгоҳлар ушбу вазифани ҳам бажаради. Жумладан, авлиёлар қабри қўйилган мазорда қабр азоби енгил бўлади, деб қаралганлиги боис зиёратгоҳлар атрофида қабристонлар вужудга келган. Масалан, Зангиота ва Эрвалибобо зиёратгоҳлари ушбу жиҳатлари билан ҳам улугланган .

6. Руҳий мадад, таскин берувчи - қадамжо ва зиёратгоҳлар бўйича олиб борилган тадқиқотларга кўра, инсонлар икки ҳолат, яъни тушкунлик,

бошига кулфат тушганда ҳамда хурсандчилик ва улкан ютуқларга эришган пайтда зиёратга бориши кузатилган. Глобаллашув жараёнларининг кучайиши ва ҳаётий жараёнларнинг тезлашиб бориши инсоннинг руҳий зўриқишига олиб келмоқди. Шаҳар шовқини, замонавий ахборот технологияларидан меъёридан ошиқ фойдаланиш, ақлий меҳнат кабилар инсонда кучли зўриқишлар вужудга келтирувчи асосий омиллар ҳисобланади. Ушбу руҳий ҳолат инсонда ёлғизлик ва сокинлик сари интилишни вужудга келтиради. Зиёратгоҳларда олиб борган тадқиқотлар натижасига кўра, зиёратчиларнинг 85 фоизи зиёратдан сўнг руҳий енгилликка эришганини таъкидладилар. "Хурсанд бўлсанг, бозорга, хафа бўлсанг, мозорга бор" мақолида ҳам мозорга бориш инсоннинг руҳий тушқунлик ҳолатига таскин бериши заминидан пайдо бўлган.

7. Табиий қўриқхона. Этноэкологик, айниқса, бугунги глобаллашув жараёнлари таъсири остида экологик муаммолар кучайиб бормоқда. Жумладан, урбанизациялашув оқибатида табиий ландшафтлар сони қисқариб бормоқда. Эндиликда зиёратгоҳлар ҳудуди табиий экотизим сақланиб қолган қўриқхона вазифасини бажармоқда. Айниқса, зиёратгоҳларга нисбатан асрлар давомида шаклланган ҳурмат натижасида бу ерларни пайҳон қилиш ва ўсимлик дунёсига зарар етказиш гуноҳ ҳисобланганлиги сабабли қадимий дарахтлар, ўзига хос ўсимлик дунёси, булоқ сувлари ҳамда муқаддас балиқлари зиёратгоҳларда яхши сақланиб қолган. Шу билан бирга, зиёратгоҳларда кенг миқёсда амалга оширилаётган бунёдкорлик ишларида ҳам уларнинг табиий кўриниши, флора ва фаунасига зарар етказмасликка алоҳида эътибор қаратиш керак. Масалан, Бўстонлиқ тумани Богистон қишлоғида жойлашган Шайх Умар Вали зиёратгоҳида ҳам олиб борилаётган қурилиш ишларида минг йиллик арча дарахти сақлаб қолинди.

Глобаллашув жараёни кучли кечаётган бугунги кунда зиёрат ва туризм ўртасидаги фарқлар ҳам қисқариб кетди. Чунки, зиёрат маросимлари ва унинг бугунги кундаги кўриниши ўрта асрларда амалга оширилган зиёрат маросимларидан кескин фарқ қилмоқда. Иккинчидан, "зиёрат" тушунчаси замонавий контекстда кенг фойдаланилмоқда, яъни машҳур инсонлар ҳамда уруш қатнашчилари қабрлари, машҳурларнинг резиденциялари ва уларнинг дафн қилинган жойларини кўриш каби янги анъаналар пайдо бўлмоқда. Жумладан, Самарқанд шаҳрида Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти И.А.Каримов қабрида бунёд этилган мақбара мисолида кўришимиз мумкин.

Глобализацион жараёнлар зиёрат маросимлари ва уларнинг этноҳудудий хусусиятларига ҳам ўз таъсирини кўрсатмоқда. Айниқса, мустақиллик йилларида ислом динига кенг эътибор берилиши ва диний эркинликларнинг тикланиши натижасида халқимизнинг зиёратгоҳлардаги маросимлар асл исломга тўғри келмаслиги сабабли ширк амаллар, деб эълон қилинди. Сўнгги йилларда зиёратгоҳларда асосий эътибор диний оятларни тиловат қилиш,

фақат Оллоҳдан ният қилиб сўраш, қурбонликларни ҳам Оллоҳ йўлида сўйиш, зиёратгоҳларда намоз ўқиш, эҳсон каби амаллар бажарилмоқда. Зиёрат маросимларидаги айрим ҳолатлар интернет саҳифалари орқали кескин танқидларга сабаб бўлмоқда.

Умуман олганда, зиёрат ва зиёрат маросимлари маълум бир вақт оралигида мавжуд бўлган анъанадир, доимий янгилашни ҳамда ўзгаришларга эга. Яъни, доимий жараён, давомийлик (эскиларни асраш) ва янгини идрок етиш ўртасидаги мувозанатдир. Тизим ёки структура ушбу жараённинг ички бирлигини акс эттиради, бу эса уни ўз вақтида амалга ошириш ва ўзлигини сақлаб қолиш имконини беради. Зиёратнинг ўз мероси, яъни ўз тарихи, ўтмиши бор ва у ўз тузилишига эга. Зиёрат муайян маросим ҳаракатлари мажмуи билан ажралиб туради. Ҳар бир маросимнинг ўзига хос мақсад ва вазифаси мавжуд.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, ўзбек халқи турмуш тарзи, қадрият ва анъаналарида тизимида зиёратгоҳлар ҳамда муқаддас қадамжолар муҳим аҳамиятга эга. Айниқса, глобаллашув жараёнлари кучли кетаётган даврда зиёратгоҳлар миллий урф-одатлар ва маросимлар қўриқхонаси вазифасини бажариб келмоқда. Шу билан бирга сўнгги йилларда туризм соҳасининг ривожланиши, айниқса зиёрат туризми соҳаси доирасида зиёратгоҳлар янги қиёфа асосида зиёрат туризмнинг объектига айланиб, мамлакат иқтисодий тараққиётига хизмат қилмоқда.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Житенёв С. Ю. Религиозное паломничество в христианстве, буддизме и мусульманстве: социокультурные, коммуникационные и цивилизационные аспекты. – М.: ИНДРИК, 2012. – С. 7.
2. <https://lm.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2Ft>
3. Гаюпова Ш. Ўзбек менталитетини шакллантиришда муқаддас қадамжолар ва зиёратгоҳларнинг ўрни // Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари. – 2005. – №3. – Б. 150-154.
4. Гольдцигэр И. Культ святых в исламе: Мухамедданские эскизы. – М.: ОГИЗ, 1938. – 180 с.

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақола бугунги кунда жадал кечаётган глобаллашув жараёнларининг ўзбек халқи зиёрат маросим ва урф-одатларига таъсири таҳлилига қаратилган бўлиб, муаллиф томонидан олиб борилган дала тадқиқотлари маълумотлари асосида ёритиб берилган. Шунингдек, бугунги кунда ўзбек халқи кундалик турмуш тарзида зиёратгоҳларнинг функциялари тўғрисида маълумот берилган.